

Szeredi Pál

Előkészületek a Magyar Írók Szövetsége 1981. december 12–13-án megtartott közgyűlésére

Az 1945 utáni magyar történelem, az 1989–1990-ben lezajlott rendszerváltás megismeréséhez nélkülözhetetlen forrást jelent a magyar írói társadalom, a kulturális élet egyik legfontosabb intézménye, a Magyar Írók Szövetsége történetjének felderítése. Az Írószövetség karakteres szervezet volt a nemzet forradalmi, reformista, ellenzéki törekvéseinek megjelenítésében. Legendáriummá vált az írók lázadása az 1956-os népfelkelést és szabadságharcot megelőző szellemi ellenállásban, majd a felkelés leverését követő utóvédharcokban.¹ Közismertek az 1986-os írószövetségi közgyűlésen történtek, amikor az értelmiség lázadása roppantotta meg az addigi merev kultúrpolitikai rendszer falait.² Kevésbé ismertek viszont az Írószövetség 1981. december 12–13-án megtartott közgyűlésének eseményei, pedig akkor mind a Szövetség, mind a magyar értelmiségi társadalom életében mérföldkőnek számító változások zajlottak le.

2020 őszén megjelent a közgyűlés teljes jegyzőkönyve,³ illetve a közgyűlést előkészítő írószövetségi választmányi ülések jegyzőkönyvei,⁴ így a nyilvánosság előtt zajló események már megismerhetők.

Ugyanakkor a zaklatott előkészületek számos irata még feltáratlan. Az általunk közlésre kerülő dokumentum 1981 szeptemberében készült, a közgyűlésre készülődő írószövetségi vezetők megbízásából. Akkor Dobozy Imre⁵ volt a Szövetség elnöke, Garai Gábor⁶ a főtítkára. Az úgynevezett „szűk titkárság” – mely az írószövetségi apparátus vezetőiből állt –, érzékelve a lázongó írói társadalmon belüli feszültséget, úgy döntött, az előkészületek során megbízza Fodor András⁷ – aki osztatlan népszerűségnek örvendett az írók körében –, hogy beszélgesse el a hangadó írókkal, törekvéseik, a közgyűléssel kapcsolatos elvárásaik feltérképezésére. A konzultációval azt kívánták elérni, hogy a közgyűlésen majdan elhangzó felvetésekre előzetesen fel tudjanak készülni.

Az Írószövetség közgyűléseit ötvenként tartották, az esedékes tanácskozást 1981 májusában kellett volna megrendezni. Összehívása azonban az állampárt döntése alapján húzódott, mert féltő volt, hogy a közgyűlésen olyan kérdések merülnek fel, melyek felvetése nem volt kívánatos a nyilvánosság előtt.

¹ Pomogáts Béla: 1956 – írószövetség és forradalom. Személyes tükörben. *Kisebbségkutatás*, 2016/4 (október–december), 9–30.; Ständeisky Éva: Az Írószövetség 1956-ban. *Alföld*, 2007. március, 39–46.

² *A másik Magyarország hangja. Dokumentumok az Írószövetség 1986-os közgyűléséről*. Szerk. Kiss Gy. Csaba – Szilcz Eszter. Lakitelek, Antológia, RETÖRKI Könyvek 16., 2016.

³ *Jegyzőkönyv a Magyar Írók Szövetsége 1981. december 12–13-i közgyűléséről*. Szerk. és a bevezető tanulmányt írta Szeredi Pál. Pilisszentkereszt, Barangoló, 2020.

⁴ *A Magyar Írók Szövetsége 1981 őszi választmányi üléseinek jegyzőkönyvei*. Szerk. Szeredi Pál. Pilisszentkereszt, Praesidium, 2020.

⁵ Dobozy Imre (1917–1982): író. 1959 és 1973 között a Magyar Írók Szövetségének főtítkára, majd 1975 és 1981 között elnöke.

⁶ Garai Gábor (1929–1987): költő, író. 1964–1968 között a Magyar Írószövetség titkára, 1972–1976 között főtítkár-helyettese, majd 1976-tól a főtítkára volt.

⁷ Fodor András (1929–1997): költő. 1957-től szabadfoglalkozású író. 1958-ban kiadott második kötetét politikai jellegű bíráló érte, emiatt 2-3 évre újra kiszorult az irodalmi életből. 1959-től az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának főmunkatársa, az *Új Könyvek* című időszaki kiadvány alapító szerkesztője. 1973-tól a kaposvári *Somogy* című folyóirat rovatvezetője, 1983-tól a *Kortárs* szerkesztője, a Magyar Írók Szövetsége költészeti szakosztályának a vezetője. 1981–1986 között az Magyar Írók Szövetsége alelnöke volt.

Számos belső és külső válság nehezítette az állampárti és kulturális vezetés helyzetét 1981 tavaszán. Ronald Reagan 1980-as amerikai elnökké választásával kiújult a két világrendszer közötti hidegháborús feszültség. Reagan elnök keményvonalas politikát folytatott a Szovjetunió ellen, térdre akarta kényszeríteni a kommunista rendszert. Az általa gerjesztett fegyverkezési verseny az ortodox szovjet vezetést kilátástalan helyzetbe sodorta, a Szovjetunió képtelen volt anyagilag finanszírozni a növekvő katonai kiadásokat. A szorult helyzetben egyre szigorúbb feltételekkel kellett szembenézniük a szocialista tábor tagjainak, kiszámíthatatlanná váltak a kommunista nagyhatalom lépései. Tovább rontotta a helyzetet, hogy Lengyelországban, 1980 augusztusában sztrájkok törtek ki az északi tengerparton fekvő hajógyárakban, megalakult a Szolidaritás elnevezésű független szakszervezeti tömörülés, a lengyel állampárt tárgyalásokra kényszerült a munkások szervezetével. Lengyelországban forrpontig hevültek az indulatok, tartani lehetett egy az 1968-as csehszlovákiai válsághoz hasonló helyzettől, a szocialista országok újabb fegyveres beavatkozásától.

A hazai állapotok is bizonytalanná váltak. Magyarország gazdaságát válságos helyzetbe hozta az 1970-es évek végi olajválság, a Kádár-korszak vívmányának tekinthető folyamatos életszínvonal-emelkedés megtorpant. A rendszer gazdasági és társadalmi ellentmondásai egyre nyilvánvalóbbá váltak. A tehetetlen politikai vezetéssel szemben megszerveződött – elsősorban a budapesti értelmiségiek által – a rendszerkritikusok csoportjából kiváló rendszerellenzék, mely illegális kiadványokkal, rendezvényekkel már a szocialista társadalmi forma alapjait, létjogosultságát támadta. Különösen érzékenyen érintette a politikai vezetést, hogy az értelmiségi ifjúság körében az ellenzéki gondolkodás táptalajra talált, a rendszerellenzék törzsét már a szocializmusban szocializálódó ifjúság képezte. Riasztó jele volt ennek a Fiala József Attila Köre (FIJAK) által 1980 októberében Szentendrére szervezett tanácskozáson elhangzott néhány gondolat.⁸ A FIJAK tagjai nyíltan bírálták a szocializmus torz gazdasági

„Osztatlan népszerűségnek örvendett az írók körében.”
Fodor András költő 1983-ban. Forrás: Vahl Ottó. (Szép versek, 1983. Szerk. Bata Imre. Budapest, Magvető, 1984. 19. számú kép.)

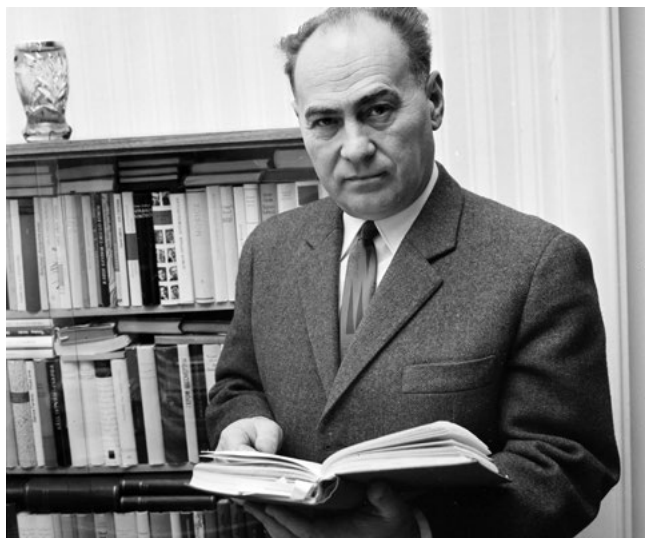
és társadalmi rendszerét, irányításpolitikáját, még az érinthetetlennek számító Kádár János főtitkárt is.

Az Írószövetséghez tartozó fiatal írók lázadása, önálló, független szervezet alakítására, saját könyvkiadó és folyóirat alapítására, működésüknek a politikai irányítástól való elszakítására tett kísérlete megrémítette és egyben meg is keményítette a kultúrpolitikai vezetést és az Írószövetség irányítóit. 1981 tavaszán betiltották a FIJAK működését,⁹ amely mélyreható ellenállást váltott ki az író-társadalomban, és merőben szokatlan módon a Szövetség vezetése által hozott döntés visszavonását eredményezte.¹⁰ A presztízsvesztes mellett a Szövetség tagjainak egyre élesebb kritikájával is szembe kellett néznie az Írószövetség vezetésének, miközben zajlott a Művelődési Minisztériumot irányító Pozsgay

⁸ *Jegyzőkönyv a Fiala József Attila Körének 1980. október 30–31-i tanácskozásáról.* Szerk. Szeredi Pál. Pilisszentkereszt, Drop-Link Bt., 2020.

⁹ A betiltásról az Írószövetség 1981. március 23-i titkársági ülése döntött. In: *Az Írószövetség titkársága 1981. március 23-i ülésének jegyzőkönyve.* RETÖRKI Archívum, Írószövetségi anyagok, Titkársági dokumentumok, 72/1. ő. e.

¹⁰ A tiltó határozat visszavonásáról az Írószövetség választmányának 1981. július 9-i ülése döntött. In: *Az Írószövetség választmánya 1981. július 9-i ülésének jegyzőkönyve.* RETÖRKI Archívum, Írószövetségi anyagok, Titkársági dokumentumok, 72/1. ő. e.

Dobozy Imre 1968-ban. Forrás: FORTEPAN / Hunyady József, 106402-es sz. fotó

Imre és a párt kulturális apparátusát kötőféken tartó Aczél György közötti érdekharc.¹¹

Fodor András 1981 júliusában, Jovánovics Miklóssal¹² egyetemben, megválasztották a Szövetség titkárává. A nyár végére nyilvánvalóvá vált, hogy a közgyűlés összehívása nem halasztható tovább, az előkészületek célegyenesbe fordultak. Fodor András és Csák Gyula,¹³ a Szövetség másik titkára megbízást kapott a Szövetség titkárságától, hogy a legfontosabb kritikai kérdésekről konzultáljanak a Szövetség tagjaival. Fodor és Csák Gyula az egyeztetés során feltették a kérdést az általuk kiválasztott írótaiknak, hogy milyen problémákat látnak az Írószövetség működésében, melyek azok a területek, amelyek leginkább foglalkoztatják őket, véleményük szerint hogyan lehetne változtatni az Írószövetség társadalmi szerepén, továbbá hogy magától a közgyűléstől mit kívánnak az írók. 30–40 írótaikkal beszélgettek el. A megkérdezettek összetétele reprezentálta a különböző csoportokat, megszólították a párttagsággal rendelkező kommunista írókat, a nemzetépítő demokrata csoporthoz tartozókat, a polgári értékeket vallókat és a fiatal radikális írócsoport tagjait is.

Fodor a beszélgetés tapasztalatait egy dokumentumban foglalta össze, melyet átadott Dobozy Imrének. A feljegyzést egyetlen testület sem tárgyalta

meg, azt Dobozy Imre a saját elnöki beszámolójához használta fel. A Fodor András által készített összefoglaló érzékletesen bemutatja, mik foglalkoztatták leginkább az írótaadalom tagjait 1981 kora őszen. A dokumentumban felvetett gondolatok számos elemét felhasználták az Írószövetség vezetői a közgyűlés előkészülete során, de gyanítható, hogy a minisztériumi és pártapparátusi illetékesek is megismerték, és annak alapján készültek fel a közgyűlésen várható összecsapásokra.

Az 1981. december 12–13-án megtartott közgyűlés végül rendezetten lezajlott, annak ellenére, hogy számos kisebb-nagyobb konfliktusra sor került. Még az sem okozott nagyobb zavart, hogy a közgyűlés második napjára virradóan hirdették ki Lengyelországban a szükségállapotot. A vezetőségválasztás eredménye a nemzetépítő demokraták elsőpró sikerét hozta, Fekete Gyula személyében alelnököt adtak a Szövetségnek, Nagy Gáspár került az egyik titkár funkcióba, a 18 fős elnökségbe bekerült Béládi Miklós, Cseres Tibor, Csoóri Sándor, Csurka István és Domokos Mátyás. Az Írószövetség elnöke Hubay Miklós, a másik alelnök Fodor András lett. Figyelmet érdemel, hogy sem az elnök, sem az alelnökök nem voltak tagjai az állampártnak. A választmány megválasztása során kikerültek a régi választmányból olyan rendszerhű személyek, mint például Gyurkó László, Király István, Koczkás Sándor, Nagy Péter, Pándi Pál és Szabolcsi Miklós. Mind a Szövetség vezetése, mind a választmány jelentősen megfiatalodott.

Elmondható, hogy az 1981. decemberi írószövetségi közgyűlés kezdete lett egy erjedési folyamatnak, melynek eredményeként megerősödtek a rendszerkritikus erők, felgyorsultak a rendszerváltoztatást előidéző társadalmi folyamatok.

A közölt dokumentum az Írószövetség archívumában található. Az Írószövetség archívumának dokumentumai 2019 őszen kerültek a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívumhoz (RETÖRKI). A nehezen áttekinthető anyag első körű rendezését a RETÖRKI Archívumában elvégezték, a hatalmas anyag szakszerű felmérése, pontosítása folyamatban van.

¹¹ Az Írószövetség felügyeletét a Művelődési Minisztérium látta el, természetesen a pártapparátus kulturális osztályával közösen. A Minisztériumot Tóth Dezső miniszter-helyettes, a pártapparátust Agárdi Péter politikai munkatárs képviselte a Szövetség testületi ülésein. A nemzetépítő demokratákkal szimpatizáló Pozsgay és a polgári csoportokkal kiegyensúlyozottabb kapcsolatot ápoló Aczél György közötti szemléleti különbségek a két apparátust képviselők nem egyszer ellentétes megnyilatkozásaiban is tetten érhetők voltak.

¹² Jovánovics Miklós (1932–2002): újságíró, kritikus. 1957–1964 között az *Élet és Irodalom* munkatársa, 1964–1968 között szerkesztője, 1974–1986 között főszerkesztője volt. 1968–1974 között az *Új Írás* főszerkesztőjeként dolgozott. 1981–1986 között a Magyar Írószövetség főtitkára volt.

¹³ Csák Gyula (1930): író. 1974 és 1983 között az Írószövetség külügyi titkára.

Fodor András

Jelentés az egyéni elbeszélgetésekről¹⁴

(1981. IX. 6–14.)

Szigorúan bizalmas

1.

Az eszmék hiánya miatt nincs a személyiségeknek rangja. Csoórral lehet vitatkozni, de elveit tehetségesen és tisztességesen képviseli. Alig vannak már hozzá hasonlók, vigyázni kellene rájuk.¹⁵

A közismert anyagi kiszolgáltatottság miatt is össze vannak keverve a műfajok. A szellemi élet nem óv meg a bővli ellen. Szabad teret kap mindegyik művészeti ágban a hülyéskedés, a felelőtlenység, a lilaság.¹⁶

A pedagógia sivár helyzete következtében az ifjúságban igazi érdeklődés nem ébred. A rossz oktatási rendszer csak a pontgyűjtést szorgalmazza. Csoda-e, ha az ifjoknak fogalmuk sincs, hol van az ország közepe, hogy igazi kultúra híján sötétek, mint az éjszaka?¹⁷

Az írói gondokat nem lehet mindettől elválasztani. Mit ér a látszatra bármilyen szép ház, ha nem vagyunk otthon benne?

2.

A közgyűlésen elsősorban gyakorlati dolgokról kell beszélni.

A külkapcsolatok fejlesztésénél fontos a PEN és az Írószövetség összhangja. Fontos, hogy a napidíjainkat emeljék fel végre tisztességes szintre.¹⁸ Kicsinyes és megalázó arra számítani, hogy majd a másik fél fizet.

Szervezeti életünk javítására szolgálnának a más művészeti ágakkal való jobb kapcsolatok. (Színházművészeti Szövetség, MUOSZ¹⁹) Különösen a sajtóval való jobb együttműködést kellene megteremteni. Az újságíró jól keres, az író nem. Támogatni kellene például a tárcanovella műfaját.

Több, folyamatos jellegű pályázatra lenne szükség, esetleg kiadókkal karöltve, viszonylag állandó irodalmi zsűrivel.

¹⁴ A dokumentum megtalálható: RETÖRKI Archívum, Magyar Írószövetség iratai, Titkárság, 51. doboz 2. ő. e.

¹⁵ Csoóri Sándor a nemzetépítő demokrata csoport vezető képviselőjének számított, Illyés Gyula a népi írók között őt tekintette utódjának. Csoóri azonban már egy új generáció reprezentánsa. Míg Illyés a politikusokkal, Aczéllal, Kádárral fenntartott személyes kapcsolatai révén próbálta a nemzetépítő demokraták törekvéseit érvényesíteni, addig Csoóri a nyilvánosságban, tanulmányokban, esszéiben fogalmazta meg politikai felfogását és a csoport követeléseit. Aczél soha nem tudott olyan kapcsolatot kialakítani vele, mint Illyéssel. Csoóri személyét tartózkodással fogadta a politikai vezetés, olyan radikalizmust látott benne, melytől tartott. Személyét megkerülni azonban hazai tekintélye, nemzetközi elismertsége és Illyés támogatása révén sem lehetett. A Fodor által közvetített vélemény érzékletes üzenet volt a politikai vezetésnek Csoóri elfogadottságáról és támogatottságáról.

¹⁶ A hetvenes években egyre inkább beszivárgott Magyarországra is a nyugati dekadencia, a szélsőséges *avantgarde* műfajainak alkotói termése. Főként a fiatalok körében vált népszerűvé; az irodalomban, de különösen a könnyűzenében teret nyertek a vad kísérletezések.

¹⁷ A túlzó megfogalmazás mögött részben generációs ellentét, illetve az értékátrendeződés megértésének hiánya is meghúzódik.

¹⁸ Az íróársadalom legfontosabb problémája anyagi természetű volt. Úgy érezték, tisztességes munkájukért nem kapnak kellő megbecsülést, a honorárium- és adórendezést tekintették a legfontosabb kérdésnek.

¹⁹ Magyar Újságírók Országos Szövetsége.

Inkább adjanak több pénzt, kevesebb díjat!²⁰

Sok az anyagi nyomorban élő író!²¹

Kezdeményezni kellene, hogy a könyvkiadásban az elfektetéssel egyidejűleg nőjön a honorárium, évente 5%-[k]al, vagy a kézirat elfogadásakor a Művészeti (Irodalmi) Alap fizesse ki a teljes honoráriumot.²²

Az Írószövetségnek befolyásolnia kellene a tankönyvkiadást. Az általános és a középiskolai oktatásban a magyar irodalom jelenléte siralmas.

Az irodalmi folyóiratokkal, irodalmat közlő lapokkal is jobb kapcsolatot kellene létesíteni. Öt éven át új és új pályázatokkal kellene például a novella-irodalom helyzetén lendíteni. Szatirikus, paradosztikus műfajokban is hasznosak lennének ilyen pályázatok.

Rendkívüli módon hiányzik az esszé. Szükség volna 30–40 flekkes esszét közlő folyóiraatra.²³

Kell szólni a lakásügyről, a fiatalok elhelyezkedésének gondjáról. Itt kezdődnek az olyan elvi problémák, mely miatt jogos a pesszimizmus.²⁴

3.

A maga részéről az Írószövetségnek semmi hasznát nem látja. Azontúl, hogy meghívókat kap, semmiben sem érzi a Szövetséghez tartozást. Egyetlen egyszer utaztatták, 1962-ben, akkor is saját költségére. A húsz éves írói munkásságát degradáló döntésben (átrakták I/A kategóriából I/B-be) viszont tudja, hogy a Minisztérium és az Írószövetség egyaránt benne volt, mint ahogy a Megyei Könyvtárakban azt is visszamondták neki, hogyan ócsárolták munkásságát a Szövetség ott járt illetékesei. SZOT-díjra hiába terjesztik föl, soha nem javasolják a Bajza utcában.²⁵

²⁰ A József Attila-díjjal járó pénzjutalom 25 ezer forint volt, míg az akkoriban népszerű Rubik-kocka összeállítására rendezett verseny első helyezetteje 30 ezer forint díjban részesült. A közgyűlésen is előkerült, hogy az írói díjak, jutalmak összege messze elmarad más területek elismerésének anyagi honorálásától.

²¹ A hetvenes évek elejéről néhány éves írói jövedelem példaként. Az élvonalosok: Berkesi András 1 727 000, Németh László 1 027 000, Illyés Gyula 955 000, Passuth László 829 000, Juhász Ferenc 621 000, Lukács György 508 000, Déry Tibor 482 000, Örkény István 470 000, Moldova György 325 000, Csurka István 314 000 forint. A 300 000 és 100 000 forint/év sávba esett még Devecseri Gábor, Hernádi Gyula, Karinthy Ferenc, Mándy Iván, Szabó Magda, Ungvári Tamás, Weöres Sándor, Zelk Zoltán. Ellenpéldaként néhány további jövedelem: Pilinszky János 95 625, Ottlik Géza 53 528, Nemes Nagy Ágnes 39 815, Petri György pedig 10 772 forintot kapott ugyanekkor. Az özvegyi jogon járó jogdíjak sem verdesték a csillagokat, Tersánszky Józsi Jenő özvegye például 1971-ben 125 201 forintot kapott férje művei után. Az összehasonlítás végett 1971-ben a magyarországi havi átlagkereset 2325, 1981-ben 4364 forint volt. Kétségtelen, hogy a fiatal írók, illetve a kevés megjelent művel rendelkező alkotók helyzete valóban nehéz volt, ám az is tény, hogy a népszerű és tehetséges szerzők magas jövedelemhez jutottak. Az adatok forrása: Veres András: *Írók pórázon. A Kiadói Főigazgatóság irataiból, 1961–1970*. Budapest, MTA ITI, 1992.

²² Bár a legtöbb panasz a honoráriumok mértékére vonatkozott, végül az írók díjazásáról nem született új döntés, a szellemi tevékenység adózási rendjéről viszont igen. A Minisztertanács 1981. (XI. 19.) számú rendelete a szellemi tevékenységet folytatók jövedelemadójáról. *Művelődési Közlöny*, 1982/1, 23.

²³ Az Írószövetségnek hivatalosan nem volt lapja. Bár a *Kortárs* fejlécében ott szerepelt a Szövetség neve, a folyóiratot a Lapkiadó Vállalat jelentette meg.

²⁴ A fiatal írók megoldatlan lakáshelyzete nem különbözött korosztályuk hasonló problémájától. Magyarországon az 1980-as évek elején 32 irodalmi sajtótermék jelent meg, ám az Írószövetség taglétszáma 537 fő volt. A megannyi lap sem tudta foglalkoztatni az alkotók jelentős részét, így folyamatos jövedelme sokuknak nem volt.

²⁵ A Bajza utca az Írószövetség központját jelentette, azaz a Szövetség vezetőségét. Az egyéni sérelem sokszor hangsúlyosabbnak bizonyult a közösség problémáinál.

Ha már jót nem csinál az Írószövetség, legalább rosszat ne tegyen. Legalább érdekvédelmi szervezet legyen.²⁶ Ehhez eleve más légkör kívánatos, másfajta vezetési stílus, hogy a pályatársak szakmai közössége valósuljon meg, ne pedig az, amit általános panaszként tapasztalni. – HOGY AZ ÍRÓNAK ÍRÓ A FARKASA.

4.

A Szövetség egész szervezete olyan, hogy az írók nem érzik jól benne magukat. Minimális anyagi potenciálja miatt önálló hatásköre is minimális. Más országokéhoz képest mesterségesen kiskorúsítottnak érezzük a Magyar Írók Szövetségét, amelyben utaztatások, protokollfeladatok megoldásán kívül alig van egyéb működés.

Furcsa érvelés az, hogy az ifjak olyat követelnek, ami nekünk sincs.²⁷ Át kell venni az ő programjuk jogos követeléseit.

Húszegynéhány év óta rendezetlen az Írószövetség státusza. Meddig tart még ez a szankcionált rossz helyzet.²⁸

Ami a honoráriumot illeti, ez szorosan összefügg az írók megbecsülésének problémájával. Más országokhoz, más munkaterületekhez képest is gyalázatos az írók alárendeltsége. Az illusztrátor például több pénzt kap, mint maga a szerző, a verset jól-rosszul leblattoló előadóművész mindenkor többet, mint maga a költő.

5.

Ha marad a mostani szituáció, a közgyűlésnek nincs értelme. A Szövetség huszonkét-éves működése bizonyítja, nem is akarták, hogy igazán szava, hatásköre legyen. Még a díjakat sem tudják házon belül eldönteni. Van olyan köztisztelőben álló író, aki évek óta a szövetségi lista élén áll, de a választmány megszavazott, továbbadott javaslatát következetesen megvétőzzák felülről. Amíg a mostani szubjektivista, voluntarista kulturális politika folyik, amíg a döntés a mindenkori kifutófiúk végrehajtói ügykörébe inkább tartozik, mint az állítólag önálló művészi szövetség jogkörébe, mi jobbat lehet várni? Dobozy, Garai belerokkantak a vezetői munkába. A külügyi feladatokat végzik, a költői, műfordítói szakosztályban pislog valami, ez a maximum. A kulturális költségvetést pedig tovább faragják. Írói honoráriumkeretre nincs húszmillió, de az elsőfilmes újonc kísérletezésére bármikor...²⁹

6.

Kell foglalkozni a fiatal írók dolgával, méghozzá úgy, hogy föltétlen a tehetségeseket támogassuk. A minőség elve ne generációs alapon érvényesüljön. Olyan szelekciót kell érvényesíteni, hogy a hatalom a

²⁶ Az íróknak nem volt szakszervezetük. A FIJAK által elképzelt önálló írószervezet tulajdonképpen egy szakszervezeti feladatokat is ellátó szerveződés lett volna, amely a lengyelországi események fényében különösen irritálta a politikai vezetést.

²⁷ Dobozy Imre használta ezt az érvet az egyik titkársági ülésen, amelyet Fekete Gyula az alábbi történetbe foglalva figurázott ki az 1981. március 23-i választmányi ülésen: „A gyerek kap egy felhívást arra, hogy írjon a Jézuskának egy levelet, írja meg a levélben minden kívánságát három vagy harminchárom pontban. S ez a levél az apja kezébe kerül, az apa pedig előveszi a gyereket: Te bűdös kölyök, neked villanyvonat kell? Hát volt nekem valaha is villanyvonatom? Nekem sem volt villanyvonatom, pedig mindig szerettem volna egyet. Honnan vegyek neked villanyvonatot?” Az 1981. március 23-i választmányi ülés jegyzőkönyve...

²⁸ A megjegyzés az 1957 januárjában betiltott Írószövetség állapotára utalt. Sokak véleménye szerint a politika még 1981-ben is tartott az íróktól, s ezért ezt a művészeti szervezetet állandó politikai felügyelet alatt tartotta, korlátozta önállóságát.

²⁹ A passzív visszavonulás valóban sok íróra jellemző volt, ám ekkor már az aktív, változást akarók tábora volt túlsúlyban. Fodor hitelesen rögzítette az egyes véleményeket, nem szelektált, ezért valós képet nyújtott az írók általában vett hangulatáról, melyben erősen jelen volt a depresszió is.

valóban tehetségesek, s ne az önjelölt manipulátorok kezébe kerüljön.³⁰ Szabad vitákban derüljön ki a reális értékrend. Ha van sok színezetet hordozó, felelős választmány, az válassza meg önmagából a titkárságot.³¹ Legalább ebben legyen a választás demokratikus. Olyan Titkárság létesüljön, mely vitás huzavonák során keresztül tudja vinni akarátát.

Az író az alig működő szakosztályokban, az esélytelen vezetés körében védelmet nem talál. Védelmet csak Aczélnál, vagy Pozsgaynál lehet keresni. Legyenek hát olyan szakmai képviselőink, akik nem dróton rángatható eszközök csupán. Az irodalmi élet ne legyen a pótcselekvések melegágya.

Az Írószövetség morális súlyát a közép- és idősebbeknek is dúsítani kellene olyan módon, hogy jobban kiállnak rangjuk becsületéért. Választmány tagjává lehetőleg csak olyanokat jelöljenek, akik vállalják a részvételt, akik tájékozódnak az általuk mulasztott ismeretekben is. Minden vidéki írócsoport teljes jogúan képviselve legyen a választmányban.

7.

A költői és műfordítói szakosztály munkáján túl, esetenkénti utaztatásokon, autókiutaztatásokon kívül tulajdonképpen mi csinált a Magyar Írók Szövetsége? Képtelenség, hogy miközben leromlottak a politikai feltételek, se bel- se külpolitikai kihívásokra nem válaszol. Csak negatív akcióprogramja van, lehetőleg semmit nem csinálni, mindent elodázni, a bizonytalan jövőbe tolni. Ennek katasztrofális következményei lesznek. A hidegháborús erjedésben, a szomszéd országok magyarságának helyzetére vonatkozóan semmi érvényes megoldási kísérlettel nem állunk elő.³² A stabilitás attól nem marad fenn, hogy állandóan mondogatjuk: mi rendben vagyunk.

Kulturális politikánkban mindez a tehetetlenség fokozottabban érvényesül, révén az irányítás egyetlen bevált formája a paternalista személyi politika. A gazdasági életben kemény törvényszerűségek uralkodnak, a kulturális politikát viszont lehetne szabadabban csinálni. Sőt most kellene, lehetne energiákat felszabadítani, hogy a magyar társadalomnak, kivált az értelmiségnek, jobb közérzete legyen. Innovációs képességeket csak úgy lehet felszabadítani, ha az értelmiség úgy érzi, szükség van rá, a végzett munkáját értékelik. Ehelyett olykor ötletszerű, személyi kapcsolatokra épülő döntésekkel, átszervezésekkel bomlasztják az alkotó értelmiség önérzetét. Nem indokolatlan arisztokratizmus, mimózaság erről szólni, hiszen az oktatás, a szellemi infrastruktúra, a gazdasági szférák kölcsönösen összefüggnek.

Az Írószövetségben szellemiség, politikai morál, írói, nemzeti hitel szabja meg, kik a vezetők. Legalább a Titkárság legyen ilyen, ha már a választmány fluktuáló, nehézkes működésével nem tölti be igazán a rábízott funkciót. A Választmányt körültekintőbben állítsák össze, legyenek benne a különböző irányzatok vezető

³⁰ A FIJAK javaslatában sokan a rendszerellenzék fellépését sejtették, pedig pusztán egy sajátos, a nemzedékre jellemző hangvételű deklaráció volt. A FIJAK 1981 januárjában megválasztott vezetőségének tagjai: Csordás Gábor, Elek István, Kulcsár Szabó Ernő, Lezsák Sándor, Reményi József Tamás, Szilágyi Ákos (a Kör titkára), Tóth Erzsébet, Zalán Tibor, Zelei Miklós.

³¹ Az 1981. decemberi közgyűlés egyik legfontosabb elért eredménye a titkos szavazás bevezetése volt. Nemcsak a közgyűlésen a választmányt, hanem a választmányból az elnökség és a titkárság tagjait is titkosan választották meg.

³² Dobozy Imre tagja volt az MSZMP Központi Bizottságának. A pártfegyelem sok mindenben megkötötte kezét. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni a kritikus megfogalmazásban, hogy a Szövetség vezetőinek érvelésében állandóan jelen volt a rendszer intézményi struktúrájára való hivatkozás, mely a tehetetlenségüket igazolta, pedig ekkor már napirendre került a teljes kulturális intézményrendszer reformja.

személyiségei.³³ Csak így láthatná el a Titkárság ellenőrzésének a feladatát is. A Titkárságot pedig ne kinevezéssel, hanem Választmányon belüli titkos szavazással hozzák létre.

Az érdekvédelmi lehetőségeket ki kell bővíteni. Az Alapszabály biztosítsa, legyen kihez fordulnunk, ha például egy kiadó otrombán kihúz valamit a könyvünkből, vagy önkényesen beleír.

Legyen vége az '56 utáni Írószövetség-ellenes szankcióknak! Nem a politikai szerepet kell visszakapni, hanem a szakmai, érdekvédelmi szerepet.

8.

A legnagyobb probléma az érdemes utánpótlás hiánya. A magyar irodalom törzse kihalt, nincs utódja. A kontraszelekció révén – s ez így van harminchárom éve! – nem azok kaptak fórumot, akikben a művészi karakter emberi karakterrel párosul. 1945–48 között, s 1954–56 között volt a két kegyelmi időszak, de a hatvanas évek első felében igazán új nem született, csak az 1955/56-ban előkerültek bontakoztak ki. Már aki, amennyire. Írói csődök, öngyilkosságok is jelzik a generáció szétzilálódását. Mérgezte a légkört, hogy az emberi-művészi tisztesség olyan példái is, mint Lengyel József, Kassák Lajos, Keresztury Dezső, Vészi Endre is tele voltak sebekkel, sérelmekkel. A díjak is mutatják, mennyire nincs reális értékrend. Takáts Gyulával is például, hogy bántak?! A legutóbbi közgyűlésen még a hivatalos választmányi listára sem találatott fölvenni érdemesnek.

Persze nem az Írószövetség, az egész organizmus működése hibás.³⁴ A gazdasági életben győzött az elv, hogy megfelelő ember legyen megfelelő helyen. A szellemi életben legalább annyira szükség volna a jó kiválasztásra. A fiatalokat pedig nem szabad gettóba zárni. Hibás koncepció volt az elejétől fogva. A rosszul gombolt mellényt újra kell gombolni.

Művészeti szövetségek nem mindig voltak, művészet volt. Az irodalmi életnek legyen kerete, de ez ne egyenlítősdit jelentsen, hanem azt, hogy az író érezze végre: nincs magára hagyva. A kiadónak való kiszolgáltatottság ellen hol van védelem? Külföldi megjelenésekhez a Szövetség ajánló listákat szokott adni. Érdemes volna megnézni, kik azok, akik soha nem szerepeltek rajta.

Visszafelé nem lehet sérelmi politikát csinálni, de féltő, hogy a fiatal tehetségek java el fog kallódni, merthogy nincs becsülete az írói mesterségnek.

Legalább arra vigyázzunk, hogy a szellemi érték ne kötődjön hivatalos elismertéghez. Közszolgálatra nem akárcsak alkalmas.

9.

A legfőbb baj az írók és a kiadók elidegenülése. Az írónak alig van köze saját könyvéhez. A példányszám megállapítása, a terjesztés irányítása sem korrekt. Európa legrosszabb honoráriumával a magyar írók „dicsekedhetnek”. Beszélni kell az élő magyar irodalom és a televízió alig minősíthető rossz kapcsolatáról. A cél az volna, hogy minden valamire-való irodalmi mű kapjon publicitást a Televízióban is. Szembetűnő az írók

³³ A választmányi tagságra történő jelölést egy jelölőbizottság végezte el, melynek szintén Fodor András lett a vezetője. A 69 főre bővülő választmányt végül hosszas vita és szavazási procedúra után választotta meg a közgyűlés. Nem lett választmányi tag Gyurkó László, Király István, Koczkás Sándor, Nagy Péter, Pándi Pál, Szabolcsi Miklós. De nem kapott kellő számú szavazatot a rendszerkritikusok közül például Ágh István, Eörsi István, Kiss Ferenc, Konrád György, Nádas Péter, Orbán Ottó, Ratkó József, Szécsi Margit sem. A 69 fős választmányban jelentősen csökkent a párttagok száma. A szavazatok sorrendjében az addigi elnök, Dobozy Imre csak az 55., a főtáskár Garai Gábor az 51. helyet szerezte meg, s ez egyértelműen a bukásukat jelezte. Ez volt az első eset, hogy a közgyűlés javaslatai alapján is kerültek fel nevek a jelölőlistára, s hogy nem egy hivatalos jelölt, hanem a párton kívüli Hubay Miklós lett a szövetség elnöke, sőt a két alelnök, Fekete Gyula és Fodor András sem, csupán a főtáskár Jovánovics Miklós volt párttag.

³⁴ Fel kell figyelni arra, hogy a mondatok nem ellenzéki, hanem reformista szándékot tükröznek. Nem a rendszer alapjait, hanem a működés hiányosságait sorolja fel, abban kíván változtatást. Az Írószövetségben kibontakozó törekvéseknek ez volt a közös jellemzője: változtatni, megújítani, de nem felrúgni az egész rendszert.

filmgyártásból való kiebrudalása. A következmény is szembetűnő: az egyre-másra elfogadott, borzalmas forgatókönyvek. Az írók színházi kiszolgáltatottsága talán még felháborítóbb. Elfogadott, már plakátra, bérletbe írt művek körül is felelőtlen huzakodás folyik. Hazudnak a szerzőnek, anyagilag tönkreteszik, darabját elfogadják, de nem mutatják be. Ha a valósághú ábrázolással van baj, miért nem nyilatkozik az illetékes hely, hogy „Rózsaszínű szart kérünk csupán!” Ámde a központi szónoklatok, a vezércikkek mindig az írókat igazolják. A gyakorlati végrehajtásban miért marad hát csak a bunkó?!

Rendezni kellene a magánkiadás ügyét. A sikeres magyar szerző műve is kerülhessen 50 Ft-ba, ne csak Agatha Christie-é.

Az Írószövetség jelenlegi választási módszere nem fair. A külföldi utaztatások elosztása nem igazságos. Még Romániába sem azt küldik, aki a területnek – több könyvvel bizonyított módon – szakértője, hanem azt, aki évenként kijárja magának az ösztöndíj előjogát.

A fiatal írók nincsenek rosszabb helyzetben, mint az idősebbek. A velük való hajcihő különben is mondvacsi-nált. A nemzedék valóban arctalan: hiányoznak a művek.³⁵

10.

Az Írószövetség leglátványosabb karakterjegye: a szegénység. Még reprezentálni sem tud. Vendégeit, kínjában, már csak azért is küldi szívesen egy házzal odébb, mert ott talán adnak neki egy pohár italt. (Egyik nyár eleji vitaülésen szódavíz is csak úgy kaphattak a tikkadt részvevők, hogy az egyik szövetségi titkár a saját zsebére vett a büfében néhány palackot s széthordta az asztalokra.)

A szakosztályi élet lehetne élénkebb. Erre van precedens, hogy bizonyos folyamatos érdeklődést – mint például a költői szakosztály rendezvényein – fönnt lehet tartani.

Magasabb szintű tájékoztatást (fontos közéleti, politikai személyiségek meghívását) gyakoribbá kellene tenni.³⁶

A folyóiratokkal való kapcsolat a jelenlegi keretek között merőben formális. A *Kortárs* ugyan éves tervét eljuttatja, azt egyszer a Titkárság megvitatja. Több haszna volna, ha a szakosztályok találkoznának, mégpedig rendszeresen, a szerkesztőséggel, s véleményt mondanának például egy év vers-, próza-, kritika-, esszéanyagáról.

A szerkesztők legyenek rajta a választmány szavazási listáján, s viseljék el, ha kihúzzák őket. Ellenkező esetben viszont legyenek teljes jogú választmányi tagok.

Huszonöt évvel 1956 után a szorításokon végre engedni kéne.

11.

A Közgyűlésen az elnöki beszámolónak nem az irodalmi életről, szigorúan csak a Szövetség szervezeti életéről kellene beszélnie.

Be kell majd ismerni, hogy rengeteg a mulasztás, mivelhogy a Szövetség tulajdonképpen nem töltheti be funkcióit. A betokosodás, a mozgásképtelenség a legjellemzőbb rá. Nem tud beleszólni az irodalompolitika, így az írók érdekvédelmét sem tudja hatékonyan ellátni.

³⁵ 1980 nyarán az *Életünk* című szombathelyi folyóiratban és az *Élet és Irodalomban* folyt anket az irodalom állapotáról. A vitát kiváltó írás Zalán Tibornak *Arctalan nemzedék* címmel, az *Életünk* 1979. novemberi számának 957–968. oldalán megjelent tanulmánya volt. A megjegyzés erre utalt, deklarálva, hogy a fiatal írók nemzedéke nem produkál valódi értéket műveivel, azaz nem lehetnek generációs követelései.

³⁶ Évente legalább egy alkalommal vezető politikai személyiséget hívtak meg Dobozyék a választmányi ülésekre. 1981 nyarán például Berecz János volt az egyik vendég, aki részletes tájékoztatást adott a lengyelországi eseményekről és annak háttéréről.

Kérdés: Szükség van-e rá egyáltalán? Netán egy irodalmi társaság többet érne? A tagoknak a mostani ügymenetben nincs okvetlenül szüksége a Szövetségre, hiszen az utaztatásokat intézhetné a Minisztérium, a temetéseket a Művészeti Alap.

Elgondolkodtató, hogy még a román vagy az NDK Írószövetség is határozottabb fellépésű. A miénk nem szólhat bele még a könyvkiadásba sem. Egyáltalán, miért törölték a jogot, hogy az Írószövetségnek kiadói tevékenysége legyen, hogy kollektív szerződéseket köthessen? Legalább a közvetítő szerep jogát kellene alapszabályba iktatni. Volt idő, amikor a Szövetség abba is beleszólhatott, ki legyen az irodalmi lapok szerkesztője.³⁷

A rosszabbodó gazdasági körülmények miatt a szépirodalmi kiadók helyzete még keservesebb lesz, ennek az írók isszák majd meg a levét. Önálló kiadási tevékenység engedélyezésével esetleg a magyar klasszikusok jogdíjának átengedése révén (végtére is a jogutód a mai magyar irodalom) el lehetne érni, hogy önellátóvá váljunk.

A tisztikarában megújuló Írószövetség iránt az a fő kíváncsóság, hogy képviselje érdekeinket.

5–7 tagú elnökség volna kívánatos, ebből kerüljön ki a főtítkár. Maga a Közgyűlés ne válasszon Választmányt, hanem a szakosztályok közvetlenül válasszák meg a vezetőségüket, ebből adódjék össze a Szövetség vezető testülete. Gondoskodni kellene arról, hogy az említett elnökségi listával kapcsolatosan is lehessen ellenjavaslat.

A további működés során foglalkozni kell a státuszban lévő írók ügyével. Kapjanak több pénzt, több szabadidőt. Tanuljunk az újságírók önvédelmi módszereiből.

Minden szépirodalmi kiadó mellett működjön kiadói tanács, s jól kell megválasztani, kiket delegálunk oda. A Televíziónál is szükség lenne ilyen érdekvédelemre.

Titkársági határozat van rá, hogy a munkabizottságok vezetői is részt vehetnek a választmányi üléseken. Ezt a határozatot foganatosítsuk úgy, hogy a munkabizottsági vezetők a választmány tagjai lehessenek.

A Közgyűlés előtt a tézisekkel együtt a módosított alapszabályt is küldjük ki a tagságnak.³⁸

12.

Olyan értelemben változtatni kellene az eddigi gyakorlaton, (ha kell az alapszabályon), hogy ezúttal a választmány válassza meg önmagából a titkárságot.³⁹

A Szövetségnek, míg orgánumai nincsenek, nincs szellemi befolyása. A *Kortárssal* való eddigi kapcsolat teljesen formális. Szükség volna a meglévők mellett új, kéthetenként megjelenő lapra is, mely a magyar szellemi progresszió egymást kiegészítő törekvéseinek adna hangot.

A Közgyűlésen jól átgondolt, fegyelmezett beszédre van szükség s nem a gravámenek⁴⁰ ismételtetésére. Célszerűen kell szólni az elért és a még elérhető lehetőségekről, vigyázni arra, hogy az értelmiség ne akkor váljon cselekvésképtelenné, amikor netalán módja lenne a szabadság normáit, a világgal való kapcsolatát érvényesíteni.

³⁷ A megjegyzésben érintett időszak a Rákosi-korszak volt. Vélhetőleg azt senki nem kívánta vissza, ám az elégedetlenség sokszor még a múltat is megszépítette. A valóságismeret hiánya miatt sokszor előkerült, hogy a keletnémet és a román, esetleg bolgár írószövetség sokkal jobb helyzetben van, mert nekik van kiadói joguk. Ugyanakkor a valóságban azok a szövetségek direkt párt- és tervutasításos rendszerben működtek, lehetőségeik még a magyar Írószövetséghez viszonyítva is korlátozottabbak voltak.

³⁸ Ez a felvetés is meghallgatásra talált, az alapszabályt és a beszámoló szövegét is előre megkapták a tagok.

³⁹ Így történt, ráadásul titkos választásra került sor.

⁴⁰ panaszok

A közösségi mentalitást, a cselekvésre való készséget kell támogatni. Az íróársadalomnak olyan típusú tisztviselőket kéne kapnia, mint például Hubay Miklós, aki a magyar hagyományban és a világ kultúrájában egyaránt járatos, aki műveivel, műveltségével egyaránt képviselni tudja cégét.

A Közgyűlésen olyan eszmecsere legyen, ahol a négyszemközti beszéd kölcsönös bizalma érvényesüljön, senkibe se fojtsák bele a szót, gyanakvás, vagy előítélet folytán.

„Az íróársadalomnak olyan típusú tisztviselőket kéne kapnia, mint például Hubay Miklós...”. Hubay Miklós, az Írószövetség 1981 és 1986 közötti elnöke 1965-ben, a Szövetség Bajza utcai székházában.
Forrás: FORTEPAN / Hunyady József, 106826. sz. fotó.

A mű, a személyiség hitele, a benne megtestesült emberi felelősség rangját kell helyreállítani. Enélkül továbbra is a személyi politika szeszélyének leszünk kiszolgáltatva, amikor is egy-egy felelős döntést még a nyomdában is megvétőzhatnak.

A beszámolóknak abból kell kiindulnia, hogy a Szövetség tisztújítása autonóm ügy, eredményét vegye minden külső fórum természetesnek. Ne forduljon elő ismét, ami 1976-ban, amikor néhány választmányból kimaradt név miatt, a *Népszabadság* húsz sorban reagált a Magyar Írók Közgyűlésére.⁴¹

A közgyűlés anyagát tegyék közzé!⁴²

Fodor András⁴³

⁴¹ Téves információ, az 1976-os közgyűlés mindkét napjáról a *Népszabadság* egy-egy teljes oldalon számolt be. Megkezdődött az Írószövetség közgyűlése. *Népszabadság*, 1976. 05. 18., 7.; Befejeződött az Írószövetség közgyűlése. *Népszabadság*, 1976. 05. 19., 7.

⁴² A közgyűlés jegyzőkönyve akkor nem jelent meg, az Írószövetség belső tájékoztatójában tettek közzé belőle részleteket, illetve Aczél György hozzászólásának teljes szövege közlésre került a *Népszabadság*ban. Aczél György: Az irodalom a népnek segítsen. *Népszabadság*, 1981. 12. 24., 17.

⁴³ A Fodor András által készített dokumentumnak nincs dátuma, az vélhetőleg szeptember végén készült el. A Szövetség közgyűlést előkészítő anyagainak, a közgyűlés jegyzőkönyvének ismeretében azt mondhatjuk, hogy az összefoglaló valóságghűen tükrözte az íróársadalom véleményét. Dobozy Imre október elejére elkészítette a közgyűlési beszámoló téziseit, melyben visszacsengenek a Fodor által készített összefoglaló gondolatai. Dobozy téziseit 1981 novemberében az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága tárgyalta meg.